

Repensar la intervenció social, conrear l'ètica de l'hospitalitat

Joan Canimas i Brugué (Sant Feliu de Pallerols, 1958) és un filòsof especialitzat en la reflexió sobre els criteris i pautes ètiques que han d'orientar l'atenció a les persones que atenen els serveis socials i psicoeducatius, convençut com està que la pràctica professional en aquests àmbits és una de les de "més alt risc ètic". Llicenciat en filosofia i lletres per la Universitat Autònoma de Barcelona, doctor en filosofia per la Universitat de Girona i màster en bioètica i dret per la Universitat de Barcelona, actualment és el coordinador científic de l'Observatori d'Ètica Aplicada a la Intervenció Social, de la Fundació Campus Arnau d'Escala.

Aquest organisme que té com a patrons el Departament d'Acció Social i Ciutadania, la Universitat de Girona, l'Institut d'Assistència Sanitària i la Fundació Privada Drissa s'ha convertit en un laboratori pioner en la recerca i la gestió del coneixement, la formació i l'assessorament en qüestions ètiques per a entitats públiques i privades.

Per afrontar i resoldre les qüestions ètiques que la tasca quotidiana del treball social i psicoeducatiu comporta, el filòsof garrotxí aposta per dotar els professionals d'una preparació ètica molt més gran —tant en la formació universitària com de forma continuada— i per imbuir l'exercici professional d'una *ètica de l'hospitalitat*, que ve definida per la manera com les persones són tractades i acollides. I en aquest sentit, reivindica la necessitat que el treball social i l'ètica tenen de repensar i fer seves des del món laic paraules molt connotades pel món religiós com ara *compassió* o *estimació*, essencials perquè el professional del treball social i psicoeducatiu pugui posar-se al lloc de la persona que atén i a qui ajuda. És l'intent de mirar l'altre des de la proximitat, defugint la mirada freda del científic que s'imposa, que acaba fent del distanciament —que també és necessari— una màxima perversa.

Sosté que l'ètica ha de ser una variable fonamental de la intervenció social i que cal anar en compte a reproduir mimèticament en aquest àmbit els comitès d'ètica assis-

tencial estesos en l'àmbit de la salut. I és que adverteix d'un cert risc en la generalització dels comitès d'ètica als serveis socials pel perill que els professionals puguin tenir la temptació de delegar a consells d'experts externs els problemes ètics que es troben i que han de resoldre ells mateixos.

Pretenent acostar la filosofia i la seva aplicació a la vida diària, les reflexions del coordinador científic de l'Observatori d'Ètica Aplicada a la Intervenció Social són fruit també de la seva experiència com a membre del Comitè d'ètica assistencial (CEA) i del Comitè d'ètica d'in-

vestigació clínica (CEIC) de l'Institut d'Assistència Sanitària (IAS), així com de la seva tasca de coordinador de diferents grups de recerca, com ara els d'Ètica i investigació clínica amb persones que no tenen capacitat d'atorgar el consentiment informat; el d'Ètica i immigració a Salt; el de violència i força en educació social, o un de dedicat a les avaluacions i teràpies coercitives amb persones drogodependents que s'acullen a mesures penals alternatives. Canimas també ha assessorat la Direcció General d'Afers Religiosos i el Departament d'Educació en temes d'ètica i multiculturalitat religiosa als centres educatius.

De les seves darreres publicacions destaquen articles com ara «Apunts per a una ètica de la complexitat» (2007); «De qué hablamos cuando hablamos de autonomía» (2008); «Comentarios a la cultura de las personas sordas» (2008); i l'obra *Educació i conflictes interculturals. Primum non nocere*, Eumo Editorial / Fundació Jaume Bofill, (2008), escrita conjuntament amb Francesc Carbonell.

La seva tesi doctoral en filosofia va estar dedicada a l'educació, un àmbit que també ha estudiat profundament. Es titula *La societat educada. Gènesi de la intervenció sobre l'ésser humà*. També és professor associat de la Facultat d'Educació i Psicologia de la Universitat de Girona i de la Universitat Oberta de Catalunya. **VRC**

JOAN CANIMAS:

“El treball social i psicoeducatiu és una de les professions de més alt risc ètic que conec”

Per *Vicenç Relats*

Fotografies: *Ivan Giménez Costa*

L'ètica és un factor clau quan la persona és l'objecte d'atenció. Això vol dir que la feina d'un treballador social és plena de dilemes ètics?

La pràctica d'un professional de l'àmbit del treball social i psicoeducatiu és, certament, plena de dilemes ètics, però, més que de dilemes, diria que és plena de qüestions ètiques. Segurament, per influència de la bioètica anglosaxona, de les facultats de filosofia i del reduccionisme, hi ha una gran tendència a buscar dilemes. I d'aquesta manera hi ha el perill de reduir la qüestió ètica a qüestions dilemàtiques. Això passa molt en bioètica. Els bioeticistes solen emparar-se en quatre grans principis —autonomia, beneficència, no-maleficència i justícia— i els encanta trobar situacions —sobretot parlen de casos—

en les quals aquests principis xoquen i s'hagi de decidir quin d'aquests preval, per exemple, si cal respectar l'autonomia d'un pacient encara que aquesta decisió li provoqui un mal. En l'àmbit de la filosofia moral també ens agraden molt aquestes situacions, perquè per a un filòsof no hi ha res com tenir un bon dilema. Per a mi l'ètica dilemàtica és important, però l'ètica de l'hospitalitat encara ho és més, perquè l'ètica no sols té a veure amb la raó, amb la prevalença d'un o altre principi, amb els conflictes entre diferents concepcions del bé. També o primerament té a veure amb l'habitable, amb l'acollida, amb allò que em lliga amb l'altre. Levinas diu que el bon dia és abans que el pensament, que l'interès per l'altre no impedeix pensar, però que té prioritat encara que l'amor al proïs-

me s'hagi oblidat per culpa de la veritat. En l'àmbit de la intervenció social, socio sanitària i psicoeducativa, l'ètica és un factor fonamental perquè té a veure amb la manera com el professional acull i es relaciona amb l'altre. D'aquí se'n poden derivar dilemes, però no sols. El que és fonamental és com acullo i quina responsabilitat tinc respecte a l'altre. Si l'altre ve o jo m'adreço a l'altre per intentar ajudar-lo, s'estableix un vincle, una responsabilitat, que és una qüestió ètica que només algunes vegades, molt poques, es tradueix en dilemes.

Així, el prisma s'ha d'obrir molt més enllà dels dilemes ètics?

Em sembla importantíssim, perquè el perill de reduir les qüestions ètiques únicament a dilemes és molt

“El que és fonamental és com acullo i quina responsabilitat tinc respecte a l’altre; l’ètica de la responsabilitat: si l’altre ve o jo m’adrego a l’altre per intentar ajudar-lo, s’estableix un vincle, una responsabilitat.”

gran. Els dilemes hi són i des de l’Observatori d’Ètica Aplicada els treballem, perquè resulten molt atractius: són un exercici intel·lectual que permet resoldre un problema —que en aquest cas no és matemàtic ni econòmic, sinó de filosofia moral— i això ens encanta. Trobo, però, fonamental avançar en l’ètica del cuidar, que en última instància és la més complicada. Perquè un dilema amb un comitè d’ètica o una llei el pots resoldre. La qüestió actual sobre si les noies de setze anys poden avortar sense el coneixement dels pares o no poden fer-ho, per exemple, és un dilema que ja acabarem resolent-ho amb una llei. Amb tot, el que no resoldrem amb una llei és com han d’atendre els professionals de la salut o de la intervenció social o psicoeducativa una noia que arriba feta un problema. I això té a veure amb l’ètica de l’hospitalitat: com l’acolliran, com hi parlaran, com la comprendran, com l’acompanyaran...

Aquesta ètica de l’hospitalitat o del cuidar té a veure amb el caràcter en un sentit ampli. Ètica prové del grec *éthos*, que vol dir ‘hàbit, costum’, però també ‘habitable, residència, lloc en el qual s’habita’, i d’*éthos*, que vol dir ‘caràcter, mane-

ra de ser que s’adquireix a través dels hàbits i costums’. Aquesta ètica més profunda que fa que jo sigui com sóc, s’explicita, per exemple, quan arriba una persona al meu despatx de treballador social: si m’aixeco o no, si el convido a seure o no, si el miro a la cara o no, si adquireixo una responsabilitat amb ell o no, si m’importa o no... És una actitud i un saber fer que s’ha d’adquirir no pas a través d’una llei o de les deliberacions d’un comitè d’ètica.

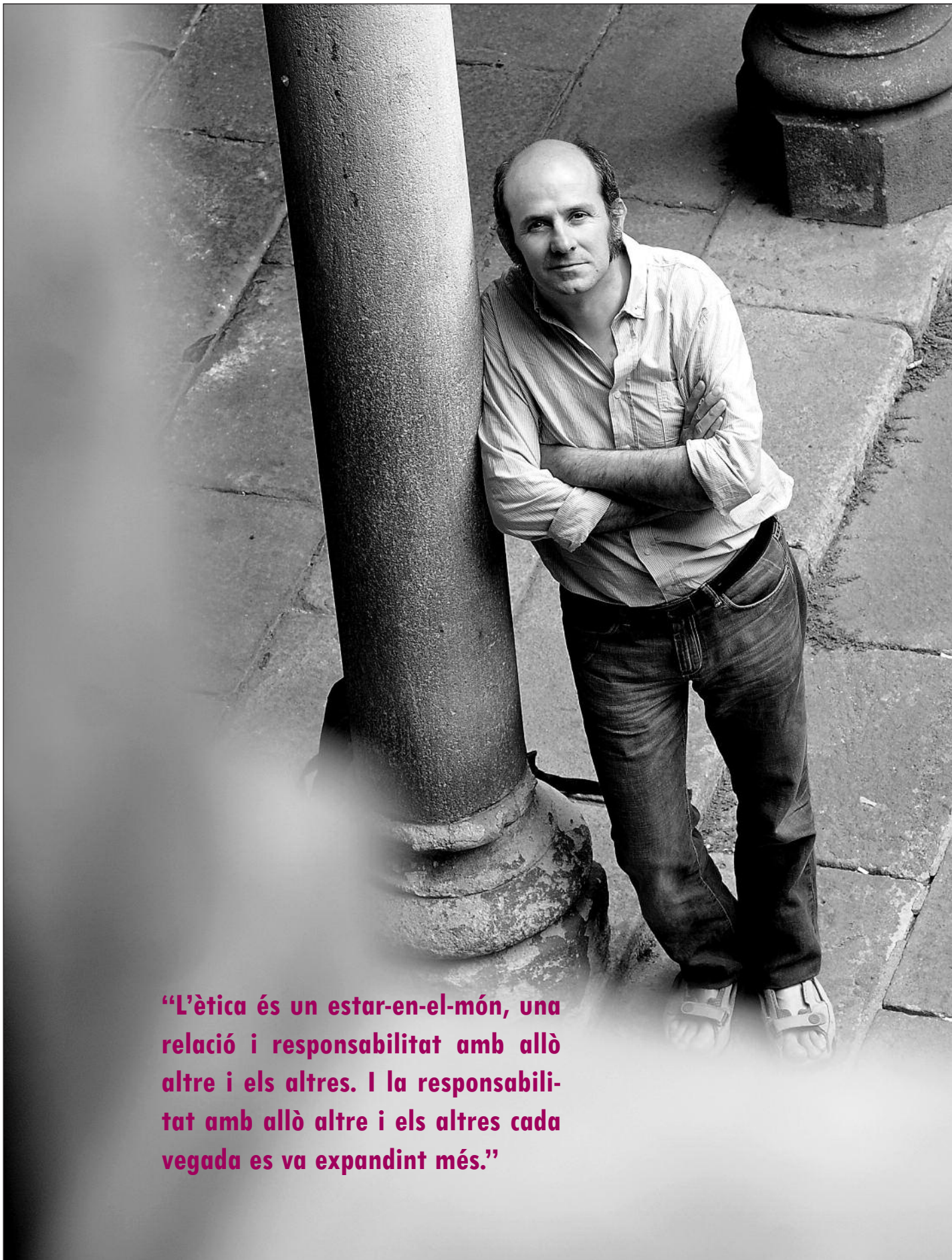
Sembla que aquesta ètica de l’hospitalitat sigui sovint menystinguda. Per què?

Hi ha diverses raons, però n’hi ha una que a mi em sembla molt important. En l’àmbit dels serveis socials, socio-sanitaris i educatius hi ha una sèrie de paraules que desporten una gran aversió, per exemple, beneficència, compassió, pietat, cuidar i amor. I generen aquest rebuig perquè els pares putatius dels professionals d’aquests àmbits són, ens agradi o no, els capellans i les monges, la majoria dels quals practiquen una versió de la beneficència, la compassió, la pietat, la cura o l’amor que avui considerem inacceptables. És veritat que l’Església vaticana ha fet de la religió una estruc-

tura de poder, que ha tergiversat aquestes paraules i que les ha utilitzat d’una forma ben determinada, per exemple, per mantenir les diferències socials i la pobresa. Però també és cert que els membres de l’Església són qui més bé les han pensat. Aquestes paraules tenen una gran potència, possibiliten copsar àmbits i maneres d’estar en el món i amb els altres que el pensament il·lustrat difícilment pot captar. Fins i tot la paraula *religió*. Re-ligió vol dir ‘relligar’ i només es relliga allò que s’ha separat. Per als creients en un ésser superior, la religió els possibilita unir-se a Déu i als altres a través d’Ell. Els que no creiem en Déu no som pas uns descreguts, també tenim la nostra re-ligió laica, allò que ens uneix als altres i al món d’ençà que ens en vam separar amb l’aparició de la consciència.

És factible recuperar aquestes paraules tan connotades per a l’àmbit laic i il·lustrat?

Sóc de l’opinió que és imprescindible. El pensament il·lustrat sense la compassió i l’amor són els gulags estalinistes. De fet, sense una certa religiositat laica és molt difícil fonamentar conceptes com ara la dignitat dels éssers humans. Per què considerem que els éssers humans tenen dignitat? Aquesta és una pregunta difícil de contestar per a algú que no tingui cap mena de re-ligió. Dels ideals d’igualtat, llibertat i fraternitat de la Revolució Francesa, la fraternitat és el que menys s’ha treballat, potser perquè té un compo-

“L’ètica és un estar-en-el-món, una relació i responsabilitat amb allò altre i els altres. I la responsabilitat amb allò altre i els altres cada vegada es va expandint més.”

nent religió que causa al·lèrgia. Insisteixo: sóc de l'opinió que termes com compassió i estimació són cabdals en l'ètica i el treball social i que s'han de repensar des de l'òptica laica. Compassió és compartir d'alguna manera el sofriment d'una altra persona i no acabo d'entendre com un treballador o un educador social o

de l'autonomia de les persones, el conreu de la individualitat per part del capitalisme, el pensament científic... Aquest darrer factor em sembla especialment significatiu en l'àmbit de les professions. El mètode científic, l'objectivitat, obliga a un distanciament respecte de l'objecte que s'ha d'estudiar o intervenir.

entre una persona i una altra, sinó una mirada entre dos éssers que viuen en medis diferents, intercanviada com a través de la paret de vidre d'un aquari". I acaba conclouent: "si jo sabés explicar a fons la naturalesa d'aquella mirada, també explicaria l'essència de la gran follia del tercer Reich". Salvant les distàncies i reconeixent les aportacions de la ciència, el que diu Primo Levi és el que persegueix el pensament científic: la dessacralització de l'objecte d'estudi, la separació absoluta de qualsevol vincle que no sigui la pura observació d'allò sobre el qual intervens. Això estaria als antípodes d'una ètica de l'hospitalitat. En les professions que aquí ens ocupen, la separació absoluta no permet ajudar la persona, perquè resulta impossible entendre el que està vivint; però també és veritat que compartir absolutament el sofriment de l'altre tampoc permet ajudar-lo, i a més ens fa patir. De la combinació del distanciament i la proximitat, de la ciència i l'estimació, la filòsofa Adela Cortina en diu raó cordial, que seria una racionalitat —una il·lustració— que també té en compte els sentiments que ens lliguen amb els altres —una re·ligió.

“Qualsevol professió té responsabilitats ètiques perquè qualsevol professió se les veu amb allò altre i amb els altres.”

un metge pot practicar la seva professió sense intentar posar-se al lloc de l'altre. En l'àmbit laic, ens hi comencem a acostar amb conceptes que darrerament han agafat embranzida, per exemple, intel·ligència emocional, simpatia, vincle, afecte... però aquests termes no arriben, ni de lluny, a tenir la força dels altres. No obren les mateixes clarianes. El pensament ens permet entendre, però no n'hi ha prou amb entendre, també s'ha de comprendre. No sé si un mestre pot practicar l'educació sense estimar els infants... Per contra, hem arribat a un punt que si un mestre estima els seus alumnes ja sembla que sigui un pederasta, perquè se li demana que mantingui la distància que l'objectivitat reclama.

Per què es conrea tant aquest distanciament que porta a imbuir la societat de fredor?

Uf! Suposo que hi intervenen molts factors. El sortós adveniment

Potser per això el món del treball social fins i tot té un cert problema a l'hora de saber com anomenar les persones que atén —si clients, usuaris, perceptors, beneficiaris...— o de si cal parlar d'acció o d'assistència social...

La dificultat d'anomenar la persona a la qual s'atén —usuari, pacient, client...— prové d'un estira i arronsa entre la gent que s'hi ha mogut molt empàticament i els que consideren que cal posar-hi distància. A vegades penso en un text —que és una gran pàgina d'ètica— de l'obra *Si això és un home*, de Primo Levi. Com és sabut, ell és un jueu internat al camp de concentració d'Auschwitz. Levi explica que quan es va presentar per treballar de químic i reduir una mica l'horror en què es trobava, va ser convocat pel Doktor Pannwitz, que era la persona que havia de decidir si entrava o no. D'aquest encontre, Levi diu una cosa així: “aquella mirada no va ser

Enmig de tanta precisió terminològica, s'acaba convenint que el nom sí que fa la cosa...

La manera com anomenem les coses o el significat que donem a les paraules és importantíssima. Els noms alcen les coses i encara més al segle XX i XXI, en què considerem

que el pensament és llenguatge i, per tant, pensem i veiem aquelles coses que tenen nom. El combat de paraules que hi va haver en la guerra d'Irak —*efectes col·laterals, enemics combatents*, etc.— n'és un bon exemple. Quan posem nom, alcem les coses. Els poetes són aquells que creen món. *Poesia* ve de *poiesis*, que és el creador. Allà on no hi ha, els poetes fan sorgir. Heidegger diria que les paraules obren la clariana en la qual ens és possible pensar i actuar. Per tant, si no tenim algunes paraules, hi ha coses que no les podem pensar. Com a màxim podem sentir un neguit, una intuïció, una indeterminació... Això es veu molt clar quan, en una lectura, ensopegues amb un autor que diu allò que tu intuïes d'alguna manera, que posa nom a la cosa. Aleshores solem tenir l'alegria de l'aparició, de l'encontre, d'haver trobat allò que intuïem, però que no es feia present i que des d'aquell moment ens pertany i podem pensar, reflexionar, transformar...

Abans deia que la feina del treballador social està carregada de qüestions ètiques. No sé si ho està molt més que les altres professions, perquè no n'hi deu haver cap que sigui moralment neutra...

No, em sembla que no hi ha cap professió èticament neutra. L'ètica és un estar-en-el-món, una relació i responsabilitat amb allò altre i els altres. I la responsabilitat amb allò altre i els altres cada vegada es va

expandint més. Ara tenim —o hauríem de tenir— responsabilitats amb els vius, amb els morts, amb les generacions futures, amb el planeta i amb tot allò que hi habita. L'ètica amb aquells que ens han precedit es posa en relleu amb el respecte als morts i a la memòria històrica. Amb les generacions futures es manifesta, per exemple, en el debat entorn de l'enginyeria genètica o de l'espoliació dels recursos naturals, o de l'escalfament del planeta. La responsabilitat amb el planeta i amb aquells que hi habiten es manifesta, per exemple, amb la necessitat d'una justícia efectiva i planetària; o en el projecte Gran Simi, que considera que hauríem d'estendre alguns drets a altres éssers vius. Qualsevol professió té responsabilitats ètiques perquè qualsevol professió se les veu amb allò altre i amb els altres. L'economia d'un creixement perpetu, per exemple, parteix d'una relació amb el planeta de pur recurs que permet embrutir els rius, menjar tots els peixos, cremar tot l'oxigen o gastar tot el ferro... Aquí hi ha tota una moral de relació amb els altres i amb el planeta. Per alguns economistes tot és un

recurs, fins i tot les persones, i aleshores parlen de recursos humans. Hi ha un text de Heidegger sobre això que és molt interessant. Si no recordo malament es diu *La qüestió envers la tècnica*. En aquest text Heidegger critica aquells que defensen que la tècnica és neutral i que el que no és neutral és l'ús que en fem. Per a ell, aquesta és una visió molt simplista, perquè la tècnica no és merament un mitjà, sinó una manera de veure i relacionar-se amb el món.

Als treballadors i educadors socials se'ls plantegen qüestions ètiques específiques en cada àmbit d'atenció, ja sigui la gent gran, les persones amb discapacitats, les afectades per la pobresa econòmica, etc. Hi ha, però, alguns reptes ètics que siguin comuns al conjunt de professionals?

Estic molt sorprès que l'ètica aplicada estigui consolidada en alguns àmbits —com el de la medicina o, fins i tot, el de l'organització empresarial— i que en la intervenció social i psicoeducativa tot just hi comenci. A cop d'ull, diria que, de totes les professions que conec,

“Estic molt sorprès que l'ètica aplicada estigui absolutament consolidada en alguns àmbits —com el de la medicina o, fins i tot, el de l'organització empresarial— i que en la intervenció social i psicoeducativa tot just hi comenci.”

deuen ser les que tenen més alt risc ètic, perquè es posen en la vida de les persones, a vegades diagnosticant-la i a vegades intervenint-hi perquè la canviïn. La professió del treballador social, de l'educador, del psicòleg... és intervenir en la vida dels altres. Un equip de professionals que fa un estudi d'idoneïtat per determinar si una família pot ser acollidora o pot adoptar un infant, es posa dins la vida d'aquesta família i fa una valoració sobre la seva moralitat. Per exemple: si el pare és un masclista empedreït i això provoca una relació de parella desequilibrada, considerarà que no tenen la moralitat (entesa com a hàbit, costum, manera de ser i de fer) adequada perquè l'Administració els doni un infant en acolliment o l'autorització per ser pares adoptius... D'altra banda,

rit molt –i no pas atzarosament– l'ètica aplicada i, en canvi, en l'àmbit de la intervenció social és una qüestió pràcticament nova: no hi ha publicacions, observatoris, ni gairebé assignatures a les universitats...

Això passa a Catalunya i arreu. De fet, l'Observatori d'Ètica Aplicada a la Intervenció Social de la Fundació Campus Arnau d'Escala –actualment presidida pel Secretari general del DASC– és una experiència del tot pionera...

Sí. No ens hem cansat de repetir que apostar per aquest tema és una oportunitat social, científica i política. Social perquè l'experiència d'aquests anys ens demostra que professionals i usuaris dels serveis socials i psicoeducatius necessiten i reclamen que l'ètica aplicada sigui

“Els comitès d'ètica assistencial han tingut i tenen un paper important en l'àmbit de la salut i ara s'inicia una tendència a voler-los implementar als serveis socials. Aquí, però, caldria anar molt en compte.”

i continuant amb el mateix exemple, considerar que una família sigui idònia o no per adoptar és una decisió que afectarà moltíssim la seva vida. Per tant, sorprèn que en àmbits que fan de la seva professió la valoració de les persones i la intervenció en les seves vides, el tema de l'ètica aplicada no hi sigui molt present. En la medicina ha flo-

un aspecte important de la pràctica professional. Científica perquè en el món hi ha poquíssima recerca i literatura que analitzi i doni pautes d'actuació en aquest àmbit. I política perquè Catalunya es podria convertir en un referent mundial si apostés per aquesta línia de treball, i això sense haver-hi de dedicar gaires recursos econòmics.

I ho han aconseguit?

Bé, encara hi ha molt per fer, però darrerament hem rebut l'embranzida que demanàvem. En aquest sentit no em puc estar de dir que estem il·lusionats i esperançats.

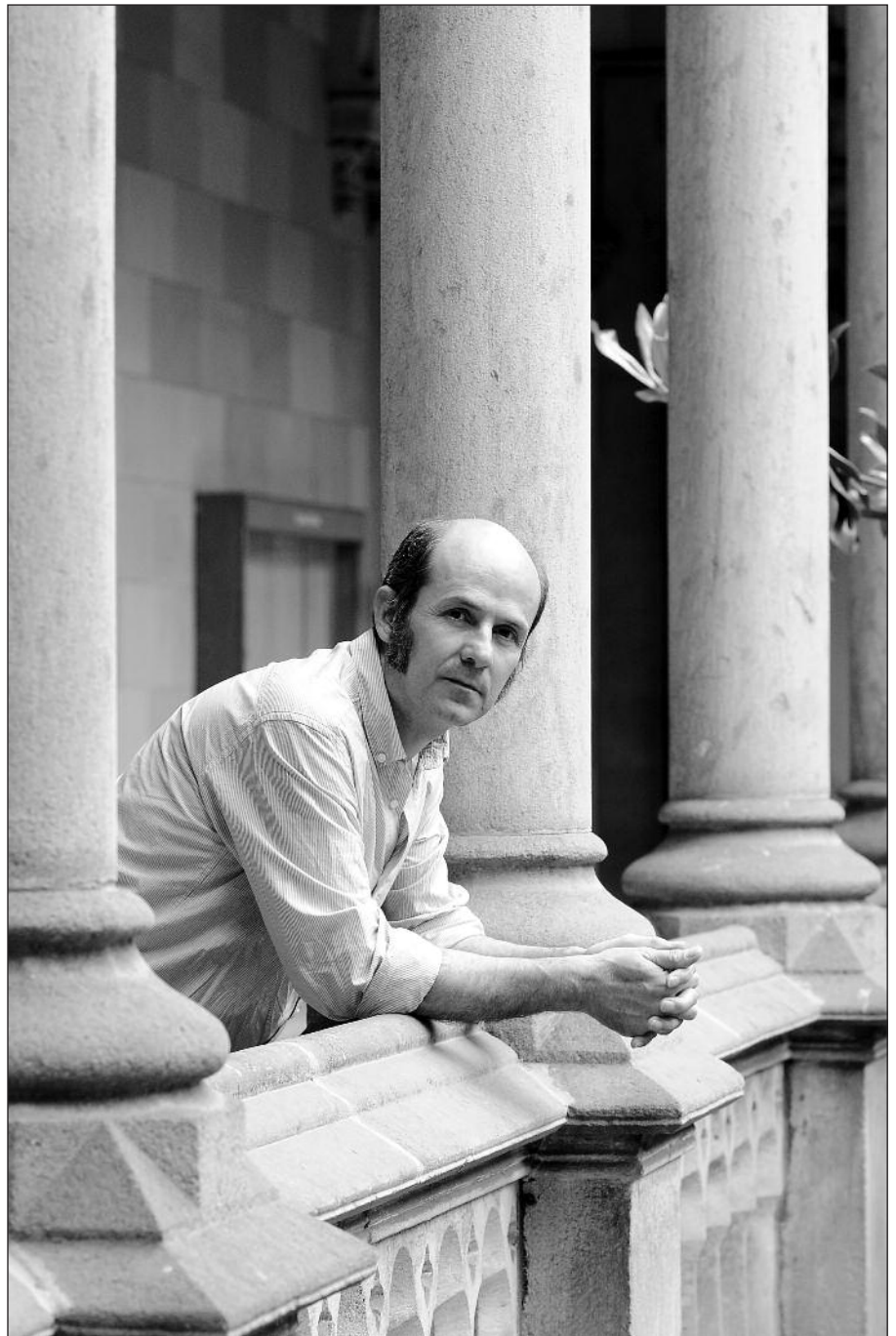
L'Observatori d'Ètica Aplicada a la Intervenció Social que coordina pretén donar pensament, reflexió i respostes en un món de l'atenció social sovint dominat per l'activisme? Quin paper vol tenir?

L'Observatori depèn de la Fundació Campus Arnau d'Escala, els patrons de la qual són el Departament d'Acció Social i Ciutadania, la Universitat de Girona, l'Institut d'Assistència Sanitària i la Fundació Drissa. Tenim quatre àrees d'actuació: formació, assessoria, transferència del coneixement i recerca. Ens hem proposat tenir un paper nacional i internacional. Pel que fa a formació, volem donar suport als professionals i col·laborar a millorar els serveis socials, socio-sanitaris i socioeducatius de Catalunya. Quant a la recerca, ens hem proposat ocupar un lloc en l'esfera mundial. I l'assessorament i la transferència de coneixement ens agradaria que es moguessin entre aquests dos àmbits.

Caldria que els professionals dels serveis socials tinguessin una formació més gran en ètica aplicada?

És clar. Un cas paradigmàtic es dona en l'àmbit educatiu, on fa quinze anys que parlem d'intercul-

turalitat i de la necessitat de formar els educadors en aquest sentit i un dia, en una escola de Girona, hi entra una nena amb la *yihab* (el mocador musulmà) i la resposta del centre és la més fàcil davant d'allò estrany: que no pot entrar a l'escola. I la resposta que es va donar des del Departament d'Educació va ser mirar cap a un altre costat, en aquest cas cap amunt, dient que el dret a l'educació està per sobre de les formes de vestir. Si no vaig errat, no ha estat fins aquest curs que s'ha abordat la qüestió de la diversitat en les formes de vestir als centres educatius. Durant quinze anys, doncs, parlem del tema, però quan tenim un problema d'ètica aplicada no sabem què fer. Perquè, d'acord: el dret a l'educació està per sobre, però... i la qüestió de les formes de vestir? Tothom, educadors i alumnes, pot vestir com vulgui? I aquesta no és pas l'única qüestió que té plantejada el sistema educatiu, i, per tant, també els serveis socials, respecte a la interculturalitat. I la qüestió del calendari escolar? I la varietat de prescripcions, no sols religioses, respecte del menjar? I el tema de l'objecció de consciència al contingut curricular? Parlem molt d'interculturalitat, però quan algun pare o mare d'alumne diu que no vol que expliquin al seu fill la teoria evolucionista, què fem? Crec que la solució passa perquè l'ètica aplicada es faci més present en aquests àmbits.

Els comitès d'ètica assistencial són un instrument que s'ha de generalitzar en el camp dels serveis socials?

Els comitès d'ètica assistencial han tingut i tenen un paper important en l'àmbit de la salut i ara s'inicia una tendència a voler-los imple-

mentar als serveis socials. Aquí, però, caldria anar molt en compte. Arribar més tard té inconvenients, però també té alguns avantatges que cal saber aprofitar. Abans de copiar el model dels comitès d'ètica assistencial de l'àmbit sanitari, és bàsic estudiar els seus punts forts i els seus punts febles. Arribar tard ens pot permetre construir un model nou que superi l'existent. És a dir: ens pot permetre un model d'implementació de l'ètica aplicada que no repeteixi els errors de l'àmbit sanitari i, per tant, que recuperi ràpidament l'endarreriment respecte al model sanitari i, fins i tot, el superi. Els comitès d'ètica assistencial tenen moltes possibilitats, però també inconvenients.

no creem, per exemple, comitès assistencials de la pràctica professional? Això ho considerariem una fiscalització de la tasca dels professionals o una deixadesa de responsabilitats. En una primera fase, els comitès d'ètica de l'àmbit sanitari han tingut la virtut d'introduir l'ètica aplicada en les institucions sanitàries, però hi ha factors que indiquen el perill que abans he assenyalat i que caldria analitzar. Em vénen al cap models d'implementació de l'ètica aplicada a la intervenció social que potser serien molt més eficaços. És evident que hi ha alguns problemes ètics que depassen la capacitat d'anàlisi de l'equip d'intervenció, però aquest tipus de problemes també solen depassar la capacitat

exemple, els agrada dir que són plurals, però la veritat és que és una pluralitat amb un ventall molt estret, la qual cosa, fins a cert punt, és comprensible.

Per què és comprensible?

Perquè des de Plató fins fa quatre dies hem concebut la veritat com quelcom per descobrir. La veritat era allò que havíem de descobrir o ajudar a descobrir, i amb la imposició de la nostra veritat, encara que fos a través de la dialèctica i l'oratorria, ja en fèiem prou. Ara, en canvi, la veritat és allò que hem de construir plegats, i per això fa falta enraonar, conversar. I enraonar i conversar amb gent que pensa de maneres molt diverses i diferents és un procés realment complicat que hem d'aprendre a gestionar. Quan el grau de diversitat d'un comitè d'ètica augmenta, augmenta també, com és natural, la dificultat de gestió del procés de deliberació.

“Hi ha el perill de considerar l'anàlisi ètica com quelcom diferent a la pràctica i l'anàlisi professional de l'equip d'intervenció. Si creem comitès d'ètica assistencial, per què no creem, per exemple, comitès assistencials de la pràctica professional?”

Quins són els inconvenients?

La qüestió més important que em sembla que s'hauria de pensar és el fet que els professionals i equips derivin les problemàtiques ètiques a un comitè d'experts. En aquest sentit hi ha el perill de considerar l'anàlisi ètica com quelcom diferent a la pràctica i l'anàlisi professional de l'equip d'intervenció. Si creem comitès d'ètica assistencial, per què

d'anàlisi del comitè d'ètica assistencial d'una institució i acaben essent abordats per grups de recerca especialitzats i per la comunitat de professionals i la ciutadania en general. Una altra qüestió és la dificultat que tenen els comitès d'ètica assistencial d'aplegar la pluralitat moral de l'àmbit institucional en el qual s'inscriuen. Als comitès d'ètica assistencial dels hospitals, per

De fet, els comitès i espais d'ètica que s'introdueixen als serveis socials han nascut en resposta a problemes i inquietuds detectats pels professionals com un pas intermedi. Si no hi ha això, potser no hi ha res... Per on cal reforçar aquests dèficits de formació?

És clar que entre res i tenir els comitès d'ètica assistencial és molt millor que hi siguin, però no és suficient. Si la introducció de l'ètica aplicada a la intervenció social s'ha de quedar solament en comitès d'ètica, ja podem plegar. Si creem

comitès d'ètica a totes les comarques i grans entitats, per exemple, ens podem pensar que la qüestió ja està resolta. La formació i l'anàlisi permanent de l'ètica aplicada a la mateixa professió han de començar a la universitat i s'han de mantenir durant tota la trajectòria professional, com passa en tantes altres àrees del saber. Ha de formar part de la mateixa pràctica professional, com una variable més, en aquest cas importantíssima. Ara mateix, de cursos i publicacions d'ètica aplicada al treball social n'hi ha poquíssims. I hi ha una gran necessitat

d'incorporar-la com una variable inherent al treball social, en la qual s'ha d'estar ben format.

A alguns territoris, com és el cas d'Euskadi, s'han començat a acreditar comitès d'ètica als serveis socials. Això és bo?

No m'agradaria que de les meves paraules en sortís la conclusió que en l'àmbit dels serveis socials i educatius no hi ha d'haver comitès d'ètica assistencial. Només dic que abans de crear-los, i a partir de l'experiència en l'àmbit sanitari, caldria estudiar a fons els avantatges i

inconvenients, i veure si és possible crear un model que reculli els avantatges i eviti els inconvenients. Estic segur que es pot crear un model que millori el de l'àmbit de la salut. En el cas del model sanitari, l'acreditació fa que un comitè d'ètica –ja sigui assistencial o d'investigació clínica– estigui regulat a partir del que estableix un decret sobre la seva composició i funcions. Un comitè d'ètica assistencial, a banda de resoldre problemàtiques ètiques, també s'ocupa de promoure la formació i el debat sobre la cultura de l'ètica aplicada, mentre que el

comitè ètic d'investigació clínica autoritza totes les recerques i estudis clínics que es fan amb humans. De la recerca social i socioeducativa també hi hauria molt a dir. Hi ha un munt de recerques que es fan en aquests àmbits que no passarien el control d'un comitè ètic d'investigació. D'altra banda, qualsevol professional

Sosté que l'ètica cada vegada parla menys de valors i, en canvi, cada vegada parla més de principis i de lleis. On és la frontera de tot plegat?

Bé, això també ho diu gent que en sap molt més que jo d'ètica. D'altra banda, em sembla que és fàcilment constatable en la vida

altres. Els principis es tenen; en els valors s'hi està.

I què cal fer quan la moral entra en conflicte amb la llei?

El primer que hem de procurar és que no acabi en una tragèdia, que és el que va passar a Antígona i Creont. Això pot semblar grandiloqüent o una broma, però em sembla important. Una ètica dialògica i democràtica obté la seva fortalesa d'allò que els dogmàtics poden considerar una debilitat: la capacitat de tenir en compte els altres. Hi ha un concepte jurídic canadenc que m'agrada molt: acomodació raonable. La llei s'ha d'acomodar raonablement a la situació. La moral va per davant de la llei, la qual cosa es demostra en el fet que, en un Estat democràtic, els debats ètics s'acaben plasmant en lleis, per exemple, l'actual debat entorn de la regulació de l'avortament. Però és evident que la llei no sempre recull la moralitat de tots, sinó que de vegades contradiu la moral d'alguns grups minoritaris, fins i tot obligant-los a fer coses que consideren immorals. Quan no hi ha correspondència entre la moral i la llei, es genera una qüestió que cal veure cas per cas i que planteja un problema ètic molt important, i de vegades una tragèdia humana. En alguns casos això es pot resoldre amb l'anomenada objecció de consciència, però altres no és possible i només queda la imposició unilateral de la llei. En aquestes situacions cal, almenys, ser compassiu. Comprendre i alleugerir en la mesura

“La moral va per davant de la llei, la qual cosa es demostra en el fet que, en un Estat democràtic, els debats ètics s'acaben plasmant en lleis, per exemple, l'actual debat entorn de la regulació de l'avortament. Però és evident que la llei no sempre recull la moralitat de tots, sinó que de vegades contradiu la moral d'alguns grups minoritaris.”

es veu legitimat a provocar canvis en els projectes d'intervenció, de vegades sense cap altra legitimació que la seva opinió, però d'això ja en parlarem un altre dia.

I a banda dels professionals, què cal per imbuir d'ètica les mateixes organitzacions i institucions socials en la seva gestió?

Anem cap a un món on les qüestions ètiques seran cada vegada més presents i les entitats i institucions han de tenir clar que han d'apostar per la formació permanent dels seus professionals en aquest àmbit i considerar l'ètica de l'organització, entesa com una gestió per valors, com un instrument cabdal per a l'excel·lència.

diària. En la vida —i en ètica— ser bona persona ha estat sempre una qüestió important. I ser bona persona té a veure amb seguir i practicar uns valors, unes virtuts. Té a veure amb la manera d'estar en el món i amb els altres. L'àmbit de la intervenció social i psicoeducativa és ple de grans declaracions, de principis i de lleis, però de vegades s'hi troba a faltar la bonhomia, la saviesa que donen els valors. Els principis i les lleis, si bé encara necessaris, atorguen distanciament respecte de les persones. Aporten l'objectivitat de la qual he parlat abans. Els valors, en canvi, provenen de la proximitat amb els altres, d'allò que ens re-lliga amb els

que sigui possible la tragèdia per la qual passa la persona a la qual s'imposa un codi legislatiu que no respon al seu codi moral.

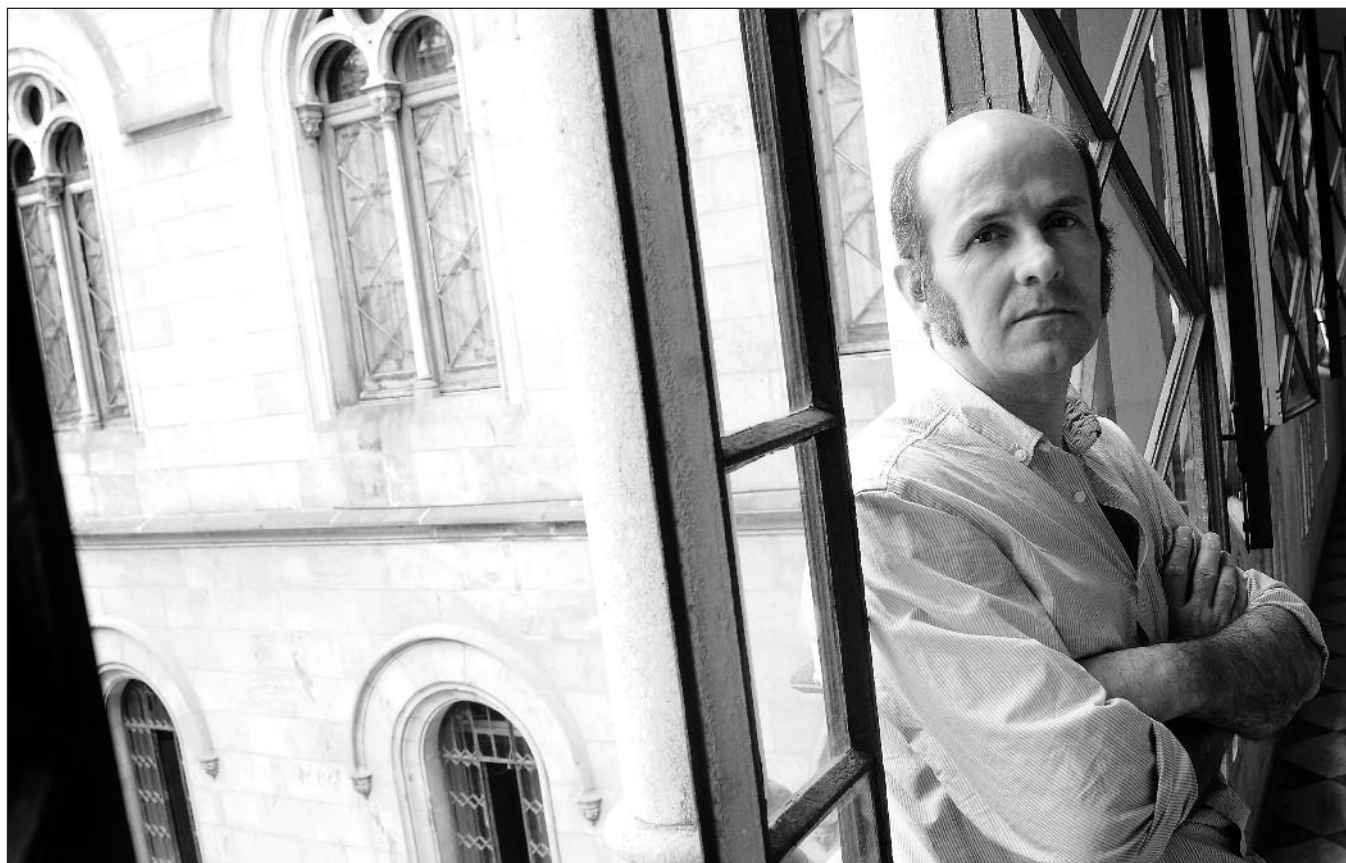
Els col·legis professionals de l'àmbit social ja van establir els seus respectius codis deontològics. Amb tot, seria convenient un gran codi ètic comú per als serveis socials? Una mena de memoràndum de referència?

Lamentablement tinc la sensació que darrere la importància que els col·legis professionals donen al seu codi deontològic hi ha també un component corporativista. No s'entén que en una època de treball

“Una ètica dialògica i democràtica obté la seva fortalesa d'allò que els dogmàtics poden considerar una debilitat: la capacitat de tenir en compte els altres.”

interdisciplinari cada professió tingui el seu codi deontològic. El darrer a incorporar-se a aquesta bogeria ha estat el Col·legi d'Educadors i Educadores Socials de Catalunya, que una de les primeres coses que va fer va ser redactar i aprovar el seu codi deontològic. Cal considerar que tots els codis deontològics de les professions de l'àmbit dels serveis socials i psicoeducatius diuen, de diferent manera, el

mateix. Si no fos així, seria un embolic terrible que diferents professions d'aquest camp treballassin sota pautes ètiques diferents. Si diuen el mateix, per què no tenir-ne només un? Aquest factor corporativista ara comença a expandir-se a les institucions, que comencen a redactar el seu codi ètic, amb la qual cosa l'embolic encara serà més gros. Què pot passar amb tot això? Només se m'acudeixen tres respos-

tes: la primera és que tots aquests codis deontològics i ètics diguin el mateix, però de diferent forma, amb la qual cosa no faríem altra cosa que perdre el temps i alimentar la comèdia, sobretot quan hi ha feina més important per fer. La segona resposta és més preocupant: si cada

miques es generen per tal que l'anàlisi i la propulsió ètica formin part, com una variable més, de les pràctiques dels professionals. Em temo que les administracions en general i els gestors de moltes entitats normalment el que busquen més són resultats vistosos i fàcils.

“Em temo que les administracions en general i els gestors de moltes entitats normalment el que busquen més són resultats vistosos i fàcils.”

codi deontològic i ètic fos diferent als altres, la conseqüència seria, per exemple, que un infant seria atès amb unes o altres pautes deontològiques depenent del professional que l'atengués (treballador social, educador social, psicòleg, pedagog...) i amb unes o altres pautes ètiques depenent de si l'atén una o altra entitat. La tercera resposta hauria de ser considerar que allò més important per a una entitat és detectar quines són les qüestions èticament sensibles de la seva activitat i generar dinàmiques participades, possiblement amb el suport d'experts, per donar-li resposta. No redactar grans declaracions de principis. El perill dels codis i dels comitès d'ètica és que tinguem grans carcasses amb un interior buit, que no serveixin per canviar i afinar la intervenció. És relativament fàcil fer codis i comitès d'ètica i no ho és tant canviar les pràctiques. El repte és veure quines dinàmiques

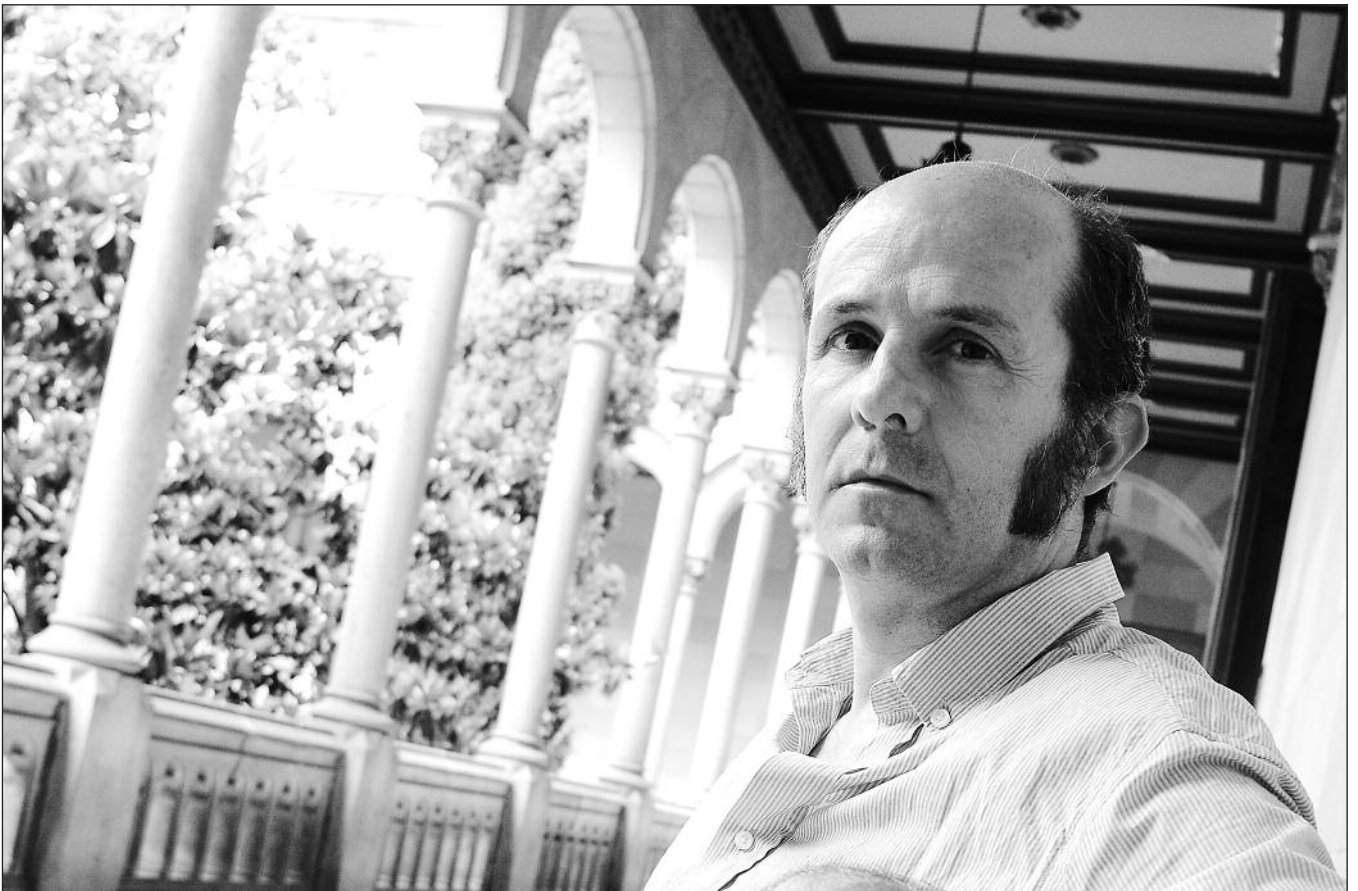
Al I Simposi d'Ètica Aplicada a la Intervenció Social que es va fer a Girona el 28 i 29 de maig passats, la filòsofa Adela Cortina destacava que l'important és tractar la persona com un fi en si mateix, no com un mitjà, cosa que passa per no instrumentalitzar-la i per donar-li poder. Com s'aconsegueix això als serveis socials?

Una de les conceptualitzacions més conegudes que Kant fa de la dignitat és considerar la persona com un fi en si mateix, mai simplement com a mitjà per a un ús qualsevol de tal o tal voluntat. Aquesta frase, que repetim contínuament i de forma grandiloqüent, genera malestar si l'apliquem a situacions concretes, per exemple, als infants atesos en alguns CRAE (centres residencials d'acció educativa). Els infants que l'Administració té sota la seva guarda o tutela, els considera realment com un fi en si mateix, quelcom insubstituïble i únic? De

vegades a mi em sembla que no. De vegades semblen més aviat el mitjà que fa que la maquinària administrativa continui funcionant. Tractar un infant com un fi en si mateix, vol dir ser conscient que el seu temps vital no és el mateix que el nostre i que el dels processos administratius. Que cal actuar ràpid i bé, i amb plenes garanties d'èxit. Perquè si fallem potser podrem corregir la nostra actuació, però aquell infant ja ho haurà patit. Quan Cortina parla d'apoderar les persones vol dir no sols donar-los una casa amb unes mínimes condicions de tranquil·litat i acolliment i amb un equip professional estable i motivat —cosa que, lamentablement, no sempre garanteixen els CRAE—, sinó donar-los els mecanismes perquè siguin capaços de sortir-se'n i ser protagonistes de la seva història personal.

Falla més el tracte professional o la falta de mitjans?

Totes dues coses estan relacionades. Un cirurgià abans d'exercir com a professional ha passat per una formació llarga i exigent, rep una retribució adequada i actua amb els requeriments tècnics i humans que fan falta. I només en aquestes condicions es considera prudent posar la vida d'una persona a les seves mans. Molt sovint l'Administració posa en mans dels educadors la vida d'un infant, per exemple, d'un infant que ha estat maltractat i violat pel seu pare i que no té altra cosa que dolor. Doncs bé: l'àmbit d'actuació per

ajudar aquest infant sol ser un pis amb pocs metres quadrats, recursos educatius i terapèutics limitats, retribució i condicions laborals lamentables, i formació acadèmica dels professionals escassa. Per què exigim l'excel·lència dels quiròfans i no la dels CRAE? Perquè pel quiròfan hi podem passar tots i, en canvi, pels CRAE només hi passen alguns, que solen ser fills dels pobres.

Per acabar, com sintetitzaria els valors morals essencials que hi ha darrere del la intervenció dels serveis socials?

“L'àmbit de la intervenció social i psicoeducativa és ple de grans declaracions, de principis i de lleis, però de vegades s'hi troba a faltar la bonhomia, la saviesa que donen els valors. Els principis i les lleis, si bé encara necessaris, atorguen distanciament respecte de les persones.”

A mi em sembla que són els valors de respectar i ajudar. Respectar per assegurar la dignitat de la persona atesa, que requereix ajut. I ajudar —la majoria de les vegades— vol dir

apoderar, donar a la persona els instruments i la confiança perquè sigui la mestressa de la seva vida. Tot això en un marc d'hospitalitat, d'acollida i d'estimació **Q**.